

Structure and semantic properties of phraseological units

Sulurkhon RAKHIMOVA¹

Urgench State Pedagogical Institute

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

10 January 2025

Accepted 25 January 2025

Available online

25 February 2025

Keywords:

stable language units,

phraseological units,

semantics,

linguistics,

classification,

comparative analysis.

ABSTRACT

This article studies the linguistic essence of stable language units and their classification. The structure, semantic features and scope of phraseological units are covered. Also, the factors influencing the formation of stable units in different languages and their comparative analysis are carried out. The article presents two classifications of types of stable language units based on scientific theoretical sources.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss2/S-pp306-309>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Frazeologik birliklarning tuzilishi, semantik xususiyatlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

barqaror til birliklari,

frazeologik birliklar,

semantika,

lingvistika,

tasnif,

qiyosiy tahlil.

Mazkur maqolada barqaror til birliklarining lingvistik mohiyati va ularning tasnifi o'rganiladi. Frazeologik birliklarning tuzilishi, semantik xususiyatlari va qo'llanilish doirasi yoritiladi. Shuningdek, turli tillarda barqaror birliklarning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar va ularning qiyosiy tahlili amalga oshiriladi. Maqolada ilmiy-nazariy manbalar asosida barqaror til birliklarining turlariga doir ikki xil tasnif taqdim etiladi.

Структура фразеологизмов, семантические свойства

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

устойчивые языковые

единицы,

фразеологические

единицы,

В статье рассматривается лингвистическая природа устойчивых языковых единиц и их классификация. Анализируется структура, семантические свойства и сфера применения фразеологизмов. Также изучаются факторы,

¹ PhD, Acting Associate Professor, Urgench State Pedagogical Institute. E-mail: sulurrahimova@gmail.com

семантика,
языкознание,
классификация,
сопоставительный анализ.

влияющие на формирование устойчивых единиц в разных языках, и проводится их сравнительный анализ. Представлены две классификации типов устойчивых языковых единиц, основанные на научно-теоретических источниках.

KIRISH

Til – jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, u inson tafakkuri va madaniyatining asosiy ifodasi hisoblanadi. Har bir til o'ziga xos tuzilishga, grammatik qonuniyatlarga va boy lug'at tarkibiga ega. Til birliklari esa ushbu tizimning ajralmas qismi bo'lib, ular muayyan kontekstda aniq ma'no ifodalash xususiyatiga ega. Lingvistika fanida barqaror til birliklari muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular frazeologik boylikning asosini tashkil etib, nutqning ifodaviyligini oshirishga xizmat qiladi.

Barqaror til birliklari, odatda, tarkibiy qismlarining o'zgarishiga yo'l qo'ymaydigan va ma'lum bir semantik yaxlitlikka ega bo'lgan til birliklari sifatida izohlanadi. Ular xalqning madaniyati, urf-odatlar va tarixiy tajribalarining aks etgan shakli bo'lib, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan nutqiy qadriyatlarni o'zida mujassam etadi. Bunday birliklar muloqot jarayonida qo'llanilganda, nutqning mazmunan boy va ifodali bo'lishini ta'minlaydi.

Frazeologik birliklar va barqaror iboralar tilshunoslikda keng o'rganilib kelinmoqda. Ularning lingvistik mohiyatini anglash uchun semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlarini o'rganish zarur. Shuningdek, barqaror til birliklarining turli tillardagi o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash, ularning tildagi o'rni va ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Ushbu maqolada barqaror til birliklarining lingvistik mohiyati va ularning tasnifi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Shuningdek, turli tadqiqotlar va ilmiy manbalar asosida ularning tarkibiy tuzilishi va funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi barqaror til birliklarining semantik va sintaktik jihatdan tasnifini berish hamda ularning kommunikativ ahamiyatini yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Barqaror til birliklari haqidagi tadqiqotlar frazeologiya, semantika va sintaksis nuqtayi nazaridan o'rganilgan. Ushbu maqolada O'zbek va jahon tilshunosligidagi frazeologik birliklar haqidagi ilmiy asarlardan foydalanildi. Metodologik jihatdan maqolada qiyosiy-tarixiy va statistik tahlil metodlari qo'llanildi. Frazeologik birliklarning turli tillarda qo'llanilishi va ularning lug'aviy tarkibi tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Maqolada barqaror til birliklarining quyidagi tasniflari keltirilgan:

1-jadval.

Barqaror til birliklarining semantik tasnifi

№	Tasnif turi	Tavsifi
1	Frazeologik birikmalar	Erkin birikmalarga yaqin, lekin o'zgarimas tarkibga ega
	Ko'ksini	Kishi gar ko'ksini yuz pora qilsin.

	yuz pora qilmoq	Falak zulm etsa gar, ne chora qilsin. (291-b), Farhod ko'ksin ajal qilar yuz pora, Jonin olish uchun axtarar chora (303-b) F va Sh
2	Frazeologik butunliklar	Ma'nosi tarkibiy qismlarining yig'indisidan farqli bo'lgan birliklar
	Ko'zi to'rt bo'lmoq	Ko'zida suv lekin joni ichra o't, Har tomonga boqar ko'zi bolib to'rt. (247-b), ko'ray deya ko'zi to'rt. (295-b) Fva Sh
3	Frazeologik iboralar	Turg'un holatda qo'llaniladigan va obrazli ifodalar
	Ko'zini uzmaslik	Rom qilar Farhodni ham ishbilarmon, Undan sira ko'zin uzmagay hamon. (179-b), Ish boshlar pinagin sira buzmasdan, Farhod unga boqar ko'zin uzmasdan. (179-b)

Ko'kragini kermoq Mulkoroga xoqon topshiriq berar, Yaxshi niyat bilan ko'kragin kerar. (176-b) Fva Sh, Bog' ichra mardona kim ko'krak kerar, Ochilgan gullarni birma-bir terar. (162-b) Fva Sh iboralar bir-biridan ma'no jixatdan farqlanyapti. **Ko'nglini shod qilmoq** Ko'ngli faqat yodi bilan shod bo'lar, Firoqimda umri ham barbod bo'lar. (260-b) FSH Ko'nglini pora qilmoq Sh, **Ko'nglini pora qilmoq** Zaminni ham qilar ko'nglini pora, Barcha oshiq ahlin manglayin qora. (218-b) Fva Sh, Ishq dardi qilsa gar **ko'nglini pora**, Oshiq dardiga may yagona chora. (187-b) Fva Sh, Bu g'ussa ko'ngling qora qilganday, Hatto **ko'nglini ham pora qilganday**. (301-b) Fva Sh, Xazin **ko'nglim mening ming pora** bo'lmish, Shirin orzusida ovvora bo'lmish (284-b), Tosh otib sen tomon u ikki bora, Barchaning **ko'nglini qilgandi pora**. (298-b) Fva Sh. Navoiy asarlarida barqaror til birliklarining juda ko'p semantik tarkibi aniqlandi. Asar mazmunini boyitishda turg'un birikmalar o'rni alohida tasniflarni talab qiladi.

Barqaror til birliklari sintaktik jihatdan quyidagicha tasniflanadi:

2-jadval.

Barqaror til birliklarining sintaktik tasnifi

№	Tasnif turi	Tavsifi
1	So'z birikmalari	Ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topgan birliklar
2	Gaplar	Mustaqil mazmun ifodalovchi butun gap shaklidagi birliklar
3	Matn birliklari	Matn ichida qo'llaniladigan va kontekstga bog'liq turg'un birliklar

Ushbu tasniflar orqali barqaror til birliklarining turli lingvistik jihatlari yoritildi.

XULOSA

Barqaror til birliklari til tizimining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ularning semantik va sintaktik xususiyatlari ilmiy tahlil qilishni talab etadi. Ushbu tadqiqot davomida barqaror til birliklarining o'ziga xos xususiyatlari aniqlanib, ularning strukturaviy va funksional jihatlari o'rganildi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, barqaror til birliklari o'z tarkibiy qismlarining semantik mustahkamligi va o'zgarmasligi bilan ajralib turadi. Frazeologik birliklar erkin so'z birikmalaridan farqli ravishda o'zining ma'no yaxlitligini saqlaydi hamda nutq jarayonida tayyor holatda qo'llanadi. Semantik jihatdan frazeologik birliklar bir necha guruhlariga bo'linib, ularning tarkibiy va ma'noviy tuzilishi aniqlab berildi. Shuningdek, sintaktik nuqtayi nazardan ushbu birliklarning so'z birikmalari, gap va matn tarkibida qanday ishlatilishi ham tadqiq qilindi.

O'zbek tilida barqaror birliklarning shakllanishi va rivojlanishiga milliy madaniyat hamda tarixiy omillar muhim ta'sir ko'rsatganligi aniqlandi. Frazеologik birliklarning kelib chiqish manbalari, ularning tarixiy qatlamlari va milliy o'ziga xosligi o'rganilib, ularning funksional va lingvokulturologik ahamiyati tahlil qilindi.

Kelgusida frazeologik birliklarning boshqa tillar bilan qiyosiy tahlilini kengaytirish hamda ularning lingvokulturologik va psixolingvistik jihatlarini chuqur o'rganish istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijalari tilshunoslikning turli sohalarida, xususan, frazeologiyaning nazariy va amaliy jihatlarini chuqurlashtirishga hamda tarjima jarayonida samarali yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduazizov A. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. – Toshkent: Fan, 2020.
2. Kunjayev M. Frazеologiyaning asosiy tushunchalari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2022.
3. Vinogradov V.V. O lingvisticheskoy prirode frazeologicheskix edinit. – Moskva: Nauka, 2022.
4. Kunin A.V. Anglo-russkiy frazeologicheskiy slovar. – Moskva: Progress, 2017.
5. Bo'riyev Sh. Semantik lingvistika asoslari. – Samarqand: SamDU, 2015.
6. Palmer F.R. Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021.